

כתובת קעקע

לסיפורו של מיכאל דיומין על "מאפיה" הסובייטית יש מעלה גדולה וחסרון לא קטן, הנובעים מאותו גורם. המחבר הוא סופר ומשורר, ואין ספק שהדוקומנטאציה שבספרו לא נשפרה מכך. במקומות רבים מתעורר רושם שיד הדמיון תרמה את חלקה בגילגול סיפור-החיים של הסופר, שהשתדל לתת לאי-רועים הבעה ספרותית. אף-על-פי-כן בעינה עומדת מסכת-חיים מזועזעת ומסעירה, ולפנינו כאן מסמך המתאר את העולם התחתון של פושעים פליליים במחנות-העבודה הסובייטיים. הללו משייכים עצמם לאצולה שבין העצירים ורואים עצמם בחינת עידית החברה הסובייטית, החיה לפי עקרונות משלה ונאבקת על כבודה עד טיפת-הדם האחרונה. ראייה לכך אַמרה המיוחסת לסטאלין: "אילו שמרנו על החוקים שלנו כמו שהפליליים שומרים על החוקים שלהם, היינו מגיעים כבר להגשמת הקומוניזם".

חיי הפשע של המחבר היו תוצאה ישרה מן הטרור הסטאליני בשנות ה-30. אביו גמנה על המהפכנים הוותיקים עוד בתקופת הצאר, שלחם בהקרבה ובנאמנות קומוניסטית נגד צבאות הלבנים באוקראינה. לאחר שנאסר אחיו, מהפכן כמוהו, ונעלם בשנת 1937, חיכה בכל לילה למאסרו אלא שהתקף-לב הצילו מן הגורל המר הזה. אשתו הפקירה את הילדים מחוסר אמצעים, והמחבר נידרדר חיש לעולם התחתון והגיע למאסר ומחנות-עבודה קשים ביותר בצפונה של אסיה השוב-ייטית. בכל גילגוליו שמר דיומין על אישיותו והתמיד בכתיבת שירים וחרוזות חרוזים. ואמ- גם מתברר כי יש ברוסיה פולקלור עשיר של פושעים, שראשיתו עוד בימי פטר הגדול והוא כולל ליריקה של בתי-סוהר, של גוודים חסרי-בית ותיאורי-הווי של שודדי-רפבות, באלאדות של פורצי-קופות, כייסים ויצא-ניות ורומאנסות של רוצחים. אותה תורה

ואמפיריוקריטיציזם—חיבור שלנין עצמו מעולם לא הסתיר את מיגבלותיו החובבניות. רק לאחר מותו העלו שליטי הקרמלין חיבור אקראי זה והפכוהו דוגמה מקודשת, כביכול התגלמות החכמה הפילוסופית ברמתה העל-יונה. אלא שראשית האבסורד היתה בלי ספק עוד בנהגו של לנין עצמו. למרות הנחת-היסוד ה"מאטריאליסטית" לכאורה, לפיה דעות פילוסופיות אינן אלא "בנין-על", כלומר השתקפות הכרחית של ה"מסד" החברתי-ההיסטורי, השקיע לנין מאמץ עיוני ניכר במחלוקת שכולה "רוח" ובשל כך אף פילג פילוג נוסף את הקבוצה הבולשביקית הקטנה. אמנם היו חילוקי-דעות גם בעניינים של טקטיקה ואסטרטגיה מדינית, אך לא בגללם נפערה התהום בין לנין וקומץ נאמ-ניו מזה לבין אישים כה מוכשרים ובולטים כגורקי, לונאצ'ארסקי ובוגדאנוב מזה.

לא כאן המקום להתעכב בהרחבה על שפע העניינים והבעיות המוצגים בספר שלפנינו על הבנתו מקשה הנטייה ללמדנות יתירה (שליש מן הספר, למעלה מ-100 עמודים, אינו אלא רשימות והערות ביבליוגראפיות, כולל פירוט מלא של כל פירסומי בוגדאנוב, בכל הלשונות ובכל שמות-העט). גם אופן ההרצאה, המציג את העניינים בהתפתחותם ההיסטורית, יש בו כדי להכביד למדי, כי בכל פרק משתנות הן דעותיו של בוגדאנוב והן של החולקים עליו. אך דומה שלא המחבר "אשם" בסביכות מביכה זו. הוא פותח לפנינו אשנב אל עולם עשיר ומגוון, תוסס ורוטט, בו מתחלפות התמונות וצורותיהן כמו בקאלידוסקופ. זהו עולמה של האינט-ליגנציה הרוסית שלפני המהפכה, על לבטיה ומאבקה, מריבותיה וחזונויותיה. הספר שלפנינו הוא אמצעי מעולה לחוקר ולסטודנט המבקשים להגיע אל דופק החיים של תקופה הרת-עולם, כדי להכירה אולי לא בדיוק "כפי שהיתה" אך לפחות בלי מיגבלות דוגמאיות. בארצנו ובלשונונו הרי זו אף תרומה נכבדה—אם גם עקיפה—להכרת "רוח התקופה", שהצמיחה אצלנו את אישיותם ופעלם של אנשי ה"עליה" השניה והשלישית.

* מיכאל דיומין: כתובת קעקע (סיפורו של איש המאפיה הסובייטית); תרגום: ארי אב-גר; ספרית מעריב, 1975; 322 עמ'.

המחבר הצטרף אל הארגון כשעדיין היה זה חזק ויציב ונהליו הקיפו את כל רוסיה הסובייטית, ממפרץ-פינלנד ועד לחופיו של ים-יפאן. מיד לאחר המלחמה התקיימה בלבוב ועידה בינלאומית של המאפיות, והמחבר נמנה על הנציגות הסובייטית. הוועידה עסקה בתורת-המוסר המחתרתית. הרוסים דגלו ב"עקרון שאסור לאיש-מאפיה לבוא במגע עם השלטונות בכל צורה שהיא ועליו להתקיים ממקצועו בלבד. לאחר המלחמה, כאשר הורעו התנאים במחנות-העבודה, הסכימו שחב-ריהם ישמשו ראשי-קבוצות—כדי לעזור לחב-ריהם—וספרים—כדי שיהיו ברשותם תערים ומספריים. בימי המלחמה אמנם באו הרבה פליליים מברה"מ במגע עם המערב ולמדו מתבריהם שיטות שונות לגמרי, אך בכל התנאים שמרו על כללי אמת וצדק בדיונים הפנימיים, והיו מתגאים בכך שבניגוד לכתב-המשפט הסובייטיים קיבלו עליהם לא להא-שים ולא לדון חברים למקצוע עד שלא הוכחה אשמתם למעלה מכל ספק.

י. פ.

שבעל-פה שבתה את לבו, והוא תרם לה מכווחו בשירים לעת-מצוא. נושא שיריו הוא גורל הפושעים המקוננים על צרותיהם ומע-לים את חוסר-התקוה של חיהם.

דיומין מציין כי מבנה המאפיה דומה למבנה של המפלגה הקומוניסטית, בהבדל אחד; אצל הפליליים יש דמוקרטיה. אפילו טכס-הקבלה של חברים חדשים דומה למקובל ב"קומסומול". אך אולי בניגוד לחברי-המפ-לגה יש אצל הפושעים הרוסיים תוגה פני-מית, המלווה אותם בכל מעשיהם והנובעת מ"גורל חיים בדרך-לא-דרך". המחבר מעיד על עצמו, שאפילו עתה, כאשר נמלט למערב והוא חי בפאריז, עדיין מפעפעת בקרבו אותה תוגה.

המחבר מוצא דמיון בין העולם התחתון הרו-סי לבין המאפיה האיטלקית, אלא שהמאפיה הרוסית אינה מעורבת בחיי הצבור והמדינה. עולם-הפשע הרוסי התארגן בממדים ארציים בסוף המאה שעברה והלך הלוך וגדול עם המהפכה הקומוניסטית, ובמיוחד בתקופת הנא"פ שלה. לאחר מלחמת-העולם השניה החלו שקיעתו והתפוררותו. אך למזלו של